

temelju inspiracija jainističkom tradicijom i općenito, možemo reći, prikazivanjem brojnih aspekata bogate i raznovrsne indijske kulture. Ponad toga, ovo djelo obiluje prilozima iz različitih drugih područja znanosti, preko uistinu dojmljivih propitivanja brojnih kulturnih konstrukata do prikaza osobnih iskustava i gotovo, možemo reći, intimnih poruka vlastitih proživljaja. Čitateljima i čitateljicama kojima indološke teme nisu u užem interesu ova publikacija može otvoriti vidike, a onima koji jesu, vjerujemo, može dati neka do sada nepoznata znanja.

Nema dvojbe da je problem nasilja, shvaćen interpersonalno ili pak strukturalno, jedan od najvećih problema ljudskog postojanja. Ova publikacija otvara široke horizonte suočavanja s tim problemom, istovremeno dajući neka moguća rješenja na društvenoj i osobnoj razini.

Vrijedi promisliti o tim rješenjima, a u tom pogledu vrijedi i čitati ovu publikaciju.

Tomislav Krznar

Dordano Bruno [Giordano Bruno]

Svrgavanje pobjedonosne zveri

**Fedon, Beograd 2015.,
prevela Aleksandra Mančić**

Od 2015. godine, zahvaljujući Fedonu i izvanrednom poslu koji je s prijevodom i napomenama uradila Aleksandra Mančić, veoma značajno djelo za sve proučavaoce Giordana Bruna i renesansne misli dostupno je regiji, na srpskom jeziku. *Svrgavanje pobjedonosne zveri – Spaccio de la bestia trionfante* – prvi put objavljeno 1584. godine, predstavlja prvi od tri dijaloga (*Kabala konja pegazovskog* 1585. i *O Herojskim zanosima* 1585.) koja se u najčešćim sistematizacijama Brunova opusa nazivaju dijalozima o moralu, i kao takav je nezaobilazna polazna točka za razumijevanje, kako *Kabale* i *Zanosa*, koje se neposredno nadovezuju na ovaj dijalog, tako i ostalih Brunovih talijanskih dijaloga. Pored značaja koje ideje u ovom djelu imaju unutar, ali i van filozofske tradicije, neizostavno je spomenuti da je upravo *Svrgavanje* bilo ključni dokaz in-

kvizitora u optužnici protiv Bruna, na osnovu kojeg je, makar formalno, donesena osuda.

Na samom početku, u »pismu objašnjenja«, koje je namijenjeno Philipu Sidneyju, Bruno napominje da poklanja »sjeme svoje filozofije morala« (str. 45). Moralna reforma o kojoj je riječ u ovom djelu u neraskidivoj je vezi s Brunovom metafizikom i kozmologijom jer počiva na njegovu postkopernikanskom razumijevanju kozmosa. Uz komičan i poganski prizvuk, Bruno nastoji rekontekstualizirati sistem vrijednosti, suočavajući ga s njegovom iskrivljenom slikom. Jupiter saziva sabor bogova da bi se uspostavio novi poredak neba, tako što će postojeća sazviježda, koja predstavljaju ljudske poroke (pobjedonosna zvijer), biti zamijenjena odgovarajućim vrlinama. S tim novim sazviježdima, odnosno vrlinama, ljudska duša treba komunicirati i ujediniti ih, time omogućavajući sinderezu (str. 56) – urođeno načelo praktičkog života.

Mitološki narativ na kojem djelo počiva prožet je grčko-rimskom mitologijom. Nepoznavanje te tradicije, na koju se oslanja Bruno, u mnogome bi otežalo razumijevanje ovog dijaloga. Nebo na kojem se događaju prevrati vrijednosti, oko kojih se spore mitski bogovi, nije samo nebo svijeta, već je komplementarno i s ljudskom dušom. Oslanjajući se na tezu o preklapanju mikro i makrokozmosa, shvaćamo da se nebo, dakle, poistovjećuje s čovjekovom dušom, unutar koje je moguće postaviti vrline, koje predstavljaju bogovi. Brunova je namjera upravo istaknuti moći čovjekove duše, koje su odviše sputane. Homogenost materije upućuje nas na povezanost prirode čovjeka i Boga. Važnije od toga kako jest sama svijest da se konstelacija neba, odnosno duše, može mijenjati, čak i u odnosu na same Bogove, a mitološki bogovi su kao i sve ostalo podložni promjeni:

»Ovdje, dakle, imamo nekakvog Jupitera koji se ne uzima kao previše legitiman i dobar zastupnik ili zamjenik prvog načela i sveopćeg uzroka; nego je on tu prije neka promjenljiva stvar, podložna usudu preinake.« (str. 48)

Činjenica da cijela svita poganskih Bogova vrši reformaciju neba i svijeta, a sve to putem zodijskih znakova, mogla bi se čitati kao kritika kršćanske predstave henologizacije. Svakako da Bruno udara na kozmološke temelje kršćanstva, odnosno na: zatvoren, konačan i hijerarhiziran svijet, međutim, tekst ima više slojeva. Iskrivljena slika postojećeg sistema koju Bruno prikazuje, ne upućuje nužno na njenu suprotnost kao što bi to bio slučaj kod Erazma, već preispituje same temelje na kojima su i kršćanska doktrina i njena prosvjetiteljska kritika zasnovane. Pored toga, što su kritike usmjerene na službenu vladajuću dok-

trinu, između redova se može iščitati Brunov stav prema mislima suvremenika, od kojih je najočitiija kritika Luthera.

»Ali, zaboga, Sofija, jesmo li zaista dotle došli (tko bi ikada pomislio da je tako nešto moguće) da će se tako ogromno poštovati religija koja smatra da je ništavno i bijedno i grešno djelovanje, i učinak dobrih djela; neka čak govore da ona Bogove uopće i ne zanimaju, i ma koliko velika djela činili, ljudi se njima neće popraviti.« (str. 152)

Bruno tako u ovom dijalogu ne relativizira samu prirodu vrline, već prije nastoji demaskirati fikcije koje se nalaze na mjestima njena ispoljavanja.

Mada je riječ o djelu koje spada u dijaloge o moralu, naići ćemo na elemente Brunove memorijske vještine. Nije slučajno da reformacija etike počinje reformacijom *slika*, slika koje oživljavaju pojmovni sadržaj koji se u njima nalazi i koje su za Bruna način na koji se svet ispoljava. Sazviježđe je zapravo sistem slika, a ono što se uistinu mijenja jest način na koji se te slike sagledavaju. Spoznaja, etika i ontologija nastoje se integrirati u jednu cjelinu. Figuru koja je vinovnik ovakvog nauma Bruno uvodi pred kraj dijaloga. Naime, u diskusiju koju vode spomenuti rimsko-grčki bogovi, uključuje se, naizgled začuđujuće, egipatsko božanstvo, Izida. Kroz njena usta, Bruno nastoji povezati osnove nove vjere s osnovama stare, objedinjujući čovjeka, božanstvo i prirodu. Ontološki dignitet čovjeka koji Bruno nastoji vratiti, može se dogoditi samo preko uspostavljanja ontološkog digniteta prirode. Tako Saulino na osnovu Izidina govora zaključuje:

»Dakle, *natura est deus in rebus*.« (str. 271)

Još nešto treba imati na umu kada se ovaj dijalog uzima u ruke. Bruno u uvodu moli čitaoca da nipošto ne misli da »ovo što je napi-

sano u ovoj knjizi izrekao kao svoje tvrdnje«, već da »ovo su dijalozi u kojima sugovornici svaki govori svojim glasom« (str. 24). Premda ovo može biti tumačeno kao pokušaj ograničavanja od ideja koje mogu dovesti do osude crkve, neosporno je da je kod Bruna teško uvidjeti jednoznačan stav. Čitajući iz nešto suvremenije perspektive, Brunov pristup bi mogao okarakterizirati kao proto-hermeneutički. Različite perspektive se ukrštaju da bi rasvijetlio problem na više razina te se tako uvidi, koje nam nudi ovaj dijalog, ne mogu razmatrati van konteksta ostalih Brunovih djela.

Zbog uvijek iznova suvremenih ideja i skrivenih značenja koja se u njemu nalaze, *Svrgavanje pobjedonosne zveri* uvijek predstavlja izazov za čitaoca, bilo da se promatra kao refleksija na današnju političku situaciju, kritiku institucija, pozicije moći koja nameće vrijednosti ili možda pokušaj ujedinjenja religija, Bruno nam kroz ovo djelo rasvjetljava kako stare tako i suvremene pojmove, omogućavajući im da se pojave u nekom novom značenju i nekom novom kontekstu. Predstavljajući uvod u *Kabalu konja pegazovskog* i *Herojske zanose*, *Svrgavanje* ne samo da je neizostavan dio u razumijevanju Brunove filozofije, već nam omogućuje da uvidimo domete Brunove misli povodom kako aktualnih situacija u Europi njegova doba, tako i današnje situacije. Svakako raduje da, dugo zapostavljena Brunova misao, konačno dobiva pažnju koja joj i pristaje, kako kada je riječ o regionalnoj, tako i kada je riječ o svjetskoj filozofskoj sceni.

Aleksandar Ostojić